

В. П. Моренець

Малишко Андрій Самійлович

МАЛИШКО Андрій Самійлович (01(14). 11. 1912, містечко Обухів, нині місто Київ. обл. – 17. 02. 1970, Київ) – поет, перекладач. Чоловік Л. Забашти, батько В. Малишко. Член СП СРСР (1936). Сталін. премія (1947) за поему «Прометей» (1946) і зб. «Лірика» (1938); Сталінська премія (1951) і Державна премія СРСР (1969) за кн. «За синім морем» (1950) і цикл віршів «Дорога під яворами» (1964); Державна премія України ім. Т. Шевченка (1964) за зб. «Далекі орбіти» (1962). Державні нагороди СРСР. Закін. Київ. ІНО (1932). Учителював в Овручі (Житомир. обл.), працював у ред. г. «Радянське слово» (1933), після служби в Червоній армії (1934–35) – у ред. г. «Комсомолец України», «Літературна газета» та ж. «Молодий більшовик» у Харкові. У роки 2-ї світової війни – військкор фронт. г. «Красная Армия», «За Радянську Україну» і «За честь Батьківщини». Після війни переїхав до Києва, був відп. ред. ж. «Дніпро» (1944–47). Від 1960 – голова правління Укр. громад. відділ. Агентства преси «Новини». Перший вірш М. опубл. 1930 у ж. «Молодий більшовик» (№ 9–10), 1935 добірка його віршів уміщена в колект. зб. «Дружба» (Х., 1935). Автор бл. сорока книжок поезій і поем, драм. поеми «Арсенал» (1960) і книжок літ.-крит. нарисів «Думки про поезію» (1959), «Слово про поета. М. Т. Рильський та його творчість» (1960). Бл. 100 лірич. віршів М. покладено на музику, особливо плідною була співпраця поета з композитором П. Майбородою, з котрим вони створили понад 30 пісень, які стали народними («Київський вальс», «Пісня про рушник», «Вчителько моя», «Стежина», «Ми підем, де трави похилі», «Ти моя вірна любов», «Білі каштани», «Пролягла доріженька», «Цвітуть осінні тихі небеса» та ін.). Поет написав лібрето опер «Молода гвардія» Ю. Мейтуса, «Арсенал» (разом з О. Левадою) Г. Майбороди, поет. основи кантати-симфонії «Україно моя» А. Штогаренка. Виступав і як літ. критик. Перекладав твори О. Пушкіна, О. Твардовського, О. Прокоф'єва,

Янки Купали, А. Кулешова, В. Пшавели, Г. Гайне, Ф. Прешерна, Я. Івашкевича. М. Рильський (який був викладачем М. в ІНО і опікувався ним) відмітив, що «повів нар. творчості невідступно супроводить поезію М.». Вкоріненість у фольклор виявляється на всіх рівнях поет. твору, це – переважно епіч. ключ поезій М., улюбленим жанром якого є балада або сюжет. вірш; просторозмовна стилістика (винятково багата на сталі мовні фігури – ідіоми, фразеологізми, прислів'я тощо); широко вживана у віршах пряма мова в усьому її побут. словесно-інтонац. оснащенні; глибока й орган. мелодійність та інтонац.-стильове тяжіння вірша до пісен. традиції; це також особлива етика світорозуміння, яка відразу не впадає в око і тривалий час лишається ніби «паралел. виміром» по-більшовицьки заангажованих довоєн. текстів митця. Фактично до 2-ї світової війни цей неочевидний, але вирішальний для еволюції поета вимір сенсів притлумлюється бадьористою героїкою «червоних отаманів», твореній колоквіальним стилем, нерафінована простуватість якого сама по собі має бути свідоцтвом ширості і «земної правди». Проте довоєнна лірика М. за малими винятками фактично цілком уміщується у провід. соцреаліст. руслі з його гучною патетикою «комсомол. звершень», «звичай. рад. героїв» і «звичай. буднів» оцих звичай. героїв. Хіба що сповнений шанобливості до людини голос, хіба що напрочуд багата, необчухрана мова та ще довірливість тону вирізняють цю лірику, яка загалом не підноситься над густим плином публіцист. картин і агіток 1930-х рр. Тепер добре видно, що лише дивовижне й неминуче розкріпачення худож. слова перед лицем смерті (на яке вимушено погоджується приперта гітлерів. навалою кремлів. влада) зумовлює появу справді високохудож., свіжих у своїй просторозмов. інтонованості поезій, таких, як цикл «Україно моя!» (1942) і низка блискучих психологізов. малюнків 1943–46 («Кашовар», «Мати», «Дніпро» та ін.). Тут уже маємо говорити не про стилізацію, яка домінувала у 1930-і рр., а про вищий, третій (за В. Кубілюсом) рівень освоєння фольклору як ціліс. морал.-естет. системи, про те, що у слові М. озивається нар. етос, успадковане від свого роду розуміння добра і зла. Це дуже точно помітила вже О. Шпильова, наголошуючи на зв'язку поета не так з нац. фольклором, як з культурою. У високій хвилі духов. піднесення часів 2-ї світової війни поряд «Я утверждаюсь!» П. Тичини, «Клятви» М. Бажана, «Слова про рідну матір» М. Рильського звучить «Україно моя!» і низка прекрас. віршів М. Дивним чином характер і суть цього «воєн. ренесансу» розкриває худож. повоєн. провал М., якщо його осмислити належ. чином (йдеться про збірки 1949–54-х рр.). Відомо, що поновна (після «передсмерт. фронт. свободи») рад. ідеологізація літ-ри в повоєнні роки, оце «закручування гайок» через учинені Кремлем кампанії боротьби спершу з «безрід. космополітами» (пік – 1949), а тоді із «зоол. націоналістами» (пік – 1951) призвели до різкого пониження худож. рівня по всьому літ. полю. Але навіть на тлі такого заг. мист. занепаду карикатурна, близька до бурлеску й травестії штучність тогочас. лірики М. вражає. Чому так? Здається, причина полягає у прагненні поета однаково зберегти вірність і своїй мові (яка є гол. носієм етосу), і домінуючій рад. ідеології, себто, по суті антагоніст. початкам. І раніше більшов. пафос у шатах укр. нар. епосу виглядав неприродно, але тепер оте

прагнення (байдуже, свідоме чи інтуїтивне) сумістити у вірші рад. ідеологію та етично напружений укр. мовний горизонт призводить до гротеск., комедій. ефектів, подібних до зриву голосу в опер. партії або раптовому фальшу у виконанні муз. твору. На позір виступає якесь анахронічне блазнювання, що бачимо, напр., у таких віршах, як «Негритянка», «В ліфті», «Танець» тощо. Так, це провал, але й, вдумаймося, свідчення величезної гуманітар. сили! Адже фактично йдеться про унікал. у своїй повноті випадок, коли сама мова, якою послуговується митець, оперлася ідеології, яку він вирішив був сповідати, оперлася, бо місце – зайняте, бо ця мова вже ідеологічно виструнчена і є носієм ціліс., виробленої у віках укр. нар. етики. Т. зв. «друге народження М.», про що гучно заговорила критика з виходом 1964 у світ зб. «Дорога під яворами» і що потвердилося усіма наступ. книжками поета, зумовлене тим, що в силу якихось особистих внутр. спонук і на єдиній хвилі відлиги, яка для М. почалася з кн. «Що записане мною» (1956), він облишив свої попередні зусилля узгодити неузгоджуване й примирити непримиренне, він зрікся самого наміру сумістити питомо українське, добросердне, настояне на повазі до людини і світу, з одного боку, та більшов. класову свідомість, казен. пафос «будівника комунізму», з другого. Між материн. мовою і рад. ідеологією М. насамкінець вибрав мову. І саме цей його вибір став причиною «другого народження» поета, котрий в останні роки свого життя зміг написати низку прекрас. збірок і поет. циклів чуттєво-медитатив. характеру (і це при тому, що йдеться здебільшого про оповідну, риторичну поезію, часто – сюжет. вірш). Так, і в ці роки з-під його пера інколи виходять панегіричні тексти з відповід. рад. атрибутикою (Кремль, зорі, вожді тощо), однак це вже явно узбічна продукція, писана М. «під ювілейні дати». Це рідкісний у своїй чистоті випадок, коли ми можемо спостерігати онтолог. конфлікт мови та ідеології, що розв'язується укр. митцем рад. часу на користь мови. Причому маємо багато свідчень щодо свідомого характеру цього вибору аж до прямих автор. визнань («Я не жив ці літа за глухою важкою стіною, Буду те говорить, що у серці записане мною», 1956). У підсумку поезія збагачується низкою дуже сильних у худож. плані творів («Соняшник», «Мати моя полотно наткала...», «Стежина», «Майстри», «Богомази», «Сіре гуся» та ін.). «Пісня яворів», «Пісня Максима Рильського» 1964, «Сонети обухівської осені», «Сонети синього квітня», «Сонети вечорів», «Пісня Остапа Вишні» 1966 та ін. стали взірцевими для новіт. жанру – лірич. циклу, а яскрава і вільна просторозмовна фактура, інтонація негучної, довірливої балачки «між своїми», закорінена в обрядовій землероб. товщі метафорика і властива Наддніпрянщині лексика склалися на стиль, явно протипокладений прісному літературниц. гладкописові. Культурна політика СРСР передбачала свідоме витіснення укр. слова (як і кожного ін. національного) на наївні хутір. маргінеси «великого мистецтва», можливого буцімто виключно у просторі російської мови. А М., приречений на ці правила гри, створив не хутір. загумінок, а потужну худож.-філос. альтернативу сліпій, технократич. і убогій у своїй зрусифікованості імпер. дійсності. Цей пошук і вибір здійснюється М. у дозволеній темат. площині, у, здавалося б, досить безневинній, з точки зору влади, мотив. сфері, а саме: в аспекті ставлення до сучас. пром.

цивілізації, до наук.-тех. революції та її наслідків для землі і людини. В опозиції «НТР – Природа» М. з усією можливою силою і прямою стає на бік останньої. Ясно, що цим він відчутно елімінує укр. світ, на відміну, скажімо, від І. Драча, у якого призьба сільс. хати є водночас і порогом у світ синхрофазотронів. Однак коштом такої елімінації поет без жодних вагань означає те «своє», яке лише й має для нього онтолог. та істор. сенс і яке відрубно відокремлене від усього рад. масиву символів і смислів («Антитеза», «А коли натомимось небо верстати...»). Дивина, однак альтернатива світу індустрії та НТР М. імпліцитно виявляється й альтернативою програми КПРС в усій її ідейно-соц. конкретиці. Поет немовби вибудовує свою власну країну, власну безсумнівну дійсність. Такою в естет. й онтолог. сенсі стає творена М. з винятковим душев. трепетом ойкумена київ. Наддніпряни, оця вітровійна і пагорбиста, – бо над рікою, – країна гречкосіїв, шевців, бондарів, стельмахів, гончарів, богомазів, а ще сонця, води, чорнозему і мазанок, які пахнуть зелом і медом, край, де «важкі вітри не випили роси, черлені трави бродять буйним соком, і вдаліні над обрієм високим лугів осінніх теплі голоси». Тут «вітри обгінчі», тут «літо в переджинку на плесо вод веде погожі дні», тут рідний соняшник – надія при реченці цивілізац. гуркоту – «у круглястім беретіку лиш похилений трохи мій малий амулетіку на краєчку епохи». В цій пізній ліриці проявлені краса і сила, правда і кривда, як їх розуміє наш народ у своєму тисячоліт. триванні. Цей духов. досвід укр. світу, насамкінець уповні відкритий розумові, серцю і слову, імпліцитно протистоїть пишногубій фарисей. сучасності, – через напружене очікування живого, істинного, первозданного, «сво- го»: «Скільки літ у вирії дивлюся: встань же, слово, серця яр чудесна, непродажне сіре моє гуся, тонкогорла флейта піднебесна!». Так поет започатковує широку і сильну стильову течію рустикальної (селян.) лірики (підхоплену і розвинуту згодом Б. Олійником, М. Шевченком, В. Осадчим, Д. Івановим, М. Тимчаком, П. Гірником та ін.). Саме так М. здобувається на високу поезію, усвідомлюючи гірку іронію оцього свого «другого народження» на шостому десятку влас. літ: «Я просто мало жив. Повір мені». Про М. на кіностудії «Укртелефільм» знято д/ф «Андрій Малишко» (1983). Його ім'ям названо вулиці в Києві та багатьох містах України, у рідному місті в будинку, де народився поет, відкрито музей (1991). У Києві 2016 встановлено пам'ятник М.

Основні твори

Батьківщина. 1936; 3 книги життя. 1938; Народження синів. 1939; Листи червоноармійця Опанаса Байди. 1940; Зореві дні. 1940; Березень. 1940; Жайворонки. 1940; До бою вставайте! 1941; Понад пожари. 1942; Слово о полку. 1943; Битва. 1943; Полонянка. 1944; Ярославна. 1946; Любов. 1946; Чотири літа. 1946; Кіт-воркіт. 1947; Це було на світанку. 1948; Весняна книга. 1949; П'ять поем. 1950; Корейська поема. 1951; Кораблик. 1951; Дарунки вождю. 1952; Нові обрії. 1953; Книга братів. 1954; Пшениченька. 1958; Заповітне джерело. 1959; Серце моєї матері. 1959; Дубовий цвіт. 1960; Полудень віку. 1960; Віщий голос. 1961; Листи на світанні.

1961; В синім полі. 1962; Прозорість. 1962; Тарас Шевченко. Драматична пісня. 1964; Перстень. 1966; Рута. 1966; Синій літопис. 1968; Серпень душі моєї. 1970; Твори: В 10 т. 1972–74 (усі – Київ).

Рекомендована література

1. Коваленко Л. Поет Андрій Малишко. К., 1957;
2. Про Андрія Малишка: Статті, враження, вірші, відгуки. К., 1962;
3. Костенко А. Андрій Малишко: Біоґр. повість. К., 1987;
4. Шпильова О. Андрій Малишко // Андрій Малишко. Поетичні твори, літературно-критичні статті. К., 1988;
5. Моренець В. Поезія трьох десятиліть // Діалектика худож. пошуку. К., 1989;
6. Його ж. Андрій Малишко // Січ. 1990. № 1;
7. Домотенко Ю. До отчого гнізда (Відкриття в Обухові мемор. оселі А. Малишка) // Старожитності. 1991. Ч. 4;
8. Ткаченко А. Андрій Малишко // Історія укр. літ-ри ХХ ст.: У 2 кн. Кн. 2. К., 1995;
9. Проненко В. Про Малишка, якого не знали // Вітчизна. 2005. № 1–2.

Бібліографічний опис:

Малишко Андрій Самійлович / В. П. Моренець // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-63095>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).